

Ajankuvia lisalmesta II

eli hetkiä lisalmessa itsenäisessä Suomessa (1930 - 1939)!

Ylä-Savon Kotiseutumuseon kesänäyttely esittelee valokuvien hetkiä lisalmesta Suomen itsenäistymisen alkutaipaleelta aikarajauksella 1930 - 1939. Valokuvat on jaettu näyttelyssä seitsemään eri aihealueeseen: "Kaupunkikuvia", "Elämää ennen", "Kauppaa ja työtä", "Liikennevirtaa", "Hengelle ja ruumiille", "Suojeluskuntaa ja maanpuolustusta" ja "Opin tiellä". Näyttelyyn valituissa valokuvissa tulee hyvin esille niin näkymien erilaisuus kuin arkisen elämän niin sanottu kiireettömyys ja yhteiskunnalliset piirteet/"ihanteet" verrattuna esimerkiksi nykypäivän lisalmeen (lisalmen kaupunki ja lisalmen maalaiskunta). Käsiohjelma sisältää ja esittelee lisalmen kaupungin historian vuosiin 1930 - 1939 liittyviä tapahtumia, vuosilukuja ja taustaa teemoittain esiteltynä ja lisäksi käsiohjelman lopussa näyttelyn kuvaluettelo, lisättyinä kuvia täydentävin lisätiedoin. Keskeisenä perusteena käsiohjelman tietojen kirjoituksessa on käytetty näyttelyyn valittujen valokuvien ajankuvan ja kerronnan tietojen syventämistä. Näyttelyn valokuvia katsellessa on syytä muistaa kyseisenä aikakautena (1930 - 1939) käytössä ollut kuvaustekniikka ja -teknologia, josta johtuen toiminnalliset valokuvat ovat tietenkin vähemmistössä säilyneiden kuvien joukossa. Näyttelyn otsikkokuvana "Kaupunkinäkymä lisalmesta vuonna 1939".

1. "Kaupunkikuvia"

Tämän aihealueen teemana ovat tapahtumat, kaupunkinäkyvät ja rakennukset. 1930-luvun lama oli Yhdysvalloista 1920-luvun lopulla alkanut taloudellinen taantuma, sen vaikutukset levisivät lähes kaikkiin maailman maihin. Maailmalla 1930-luvun lamana tunnettua ilmiötä kutsuttiin Suomessa yleisesti pula-ajaksi. Suomessa pula-ajan kesto oli ajallisesti lyhyehkö. Elpymistä edisti keynesiläisyyden mukaan markan irrottaminen kultakannasta vuonna 1931. Vuonna 1933 markka liitettiin niin sanottuun puntaklubiin, mikä lisäsi talouden vakautta ja ennustettavuutta.

Suomessa koettu pula-aika merkitsi pääasiassa työttömyyttä, työajan lyhennyksiä ja palkanalennuksia. Vuonna 1929 alkanut taloudellinen taantuma kesti monessa perheessä pitkälle 1930-luvun jälkimmäiselle puoliskolle. Kokemuksena se asettuu työläisvuosissa, etenkin kaupungissa asuvissa, jopa Suomen sisällissodan ja toisen maailmansodan rinnalle. Pula-aika tuntui myös vahvasti Ylä-Savon alueella. Koko 1930-luvun Iisalmen kaupungin johtajana toimi kauppatieteiden kandidaatti Ilmari Niskanen. Kaupunginjohtajalle oli vuoden 1929 hallinnollisessa ohjesäännössä säilytetty paljon tehtäviä, joten hänen työpäivänsä olivat työntäyteisiä aamusta iltaan. Kaupunginjohtajan työpanos 1930-luvun vaikeiden taloudellisten aikojen ja työttömyyden selättämisessä oli merkittävä.

Iisalmi oli kaupunkialueensa mukaan katsottuna vuonna 1930 yksi maamme pieniä kaupunkeja. Suurin piirtein samankokoisia olivat tuolloin alueeltaan Mikkeli, Kotka, Käkisalmi ja Uusikaupunki. Iisalmen keskustan alueella oli tuolloin käytössä laajahko säännöllinen ruutukaava-alue. Kaupunkialueen asemakaavoitetun osan koko oli vuonna 1937 yhteensä 213 hehtaaria. Iisalmen asutus keskittyi 1930-luvulla pääasiassa V. O. Lillen asemakaavan mukaiseen ensimmäiseen kaupunginosaan, jossa vanhastaan olivat kaupan ja liikenteen keskuksena tori, satama ja rautatieasema. Tälle V. O. Lillen asemakaavan mukaiselle alueelle mahtui kaiken kaikkiaan 205 tonttia.

Kaupungin keskustan maisemaa hallitsivat puutalokorttelit ja kaupunkimainen alue oli nykypäivään verrattuna pienellä alueella. Iisalmissa rakennettiin 1930-luvun alkupuolella harvinaisen paljon. Vesitorni- ja paloasemarakennus sekä vesilaitos valmistuivat, suuritöiset vesijohto- ja viemärintyöt olivat käynnissä ja osa kaduista sai nupukivi päällysteen. Huomattavimmat 1930-luvun puukaupungin keskelle kohonneet kivirakennukset olivat julkisia rakennuksia: Yhteislyseo 1931, Uusi kirkko 1934 ja Keskuskansakoulu 1939.

2. ”Elämää ennen”

Tämän aihealueen teemana ovat kaupungin tapahtumat, väestö ja sen asuinolosuhteet. Iisalmen kaupungin asukasluvun kehitys vuonna 1930: 3166 henkilöä, vuonna 1935: 3304 henkilöä ja vuonna 1939: 3314 henkilöä. Vuoden 1930 asukkaista 62 prosenttia oli paljasjalkaisia iisalmelaisia, mutta vuoteen 1940 mennessä määrä oli laskenut 56 prosenttiin. Toisin sanoen lähes joka toinen iisalmelainen oli syntynyt muualla kuin Iisalmessa tai vanhan Iisalmen emäpitäjän alueella. Asuinolosuhteet olivat tuon ajan suurkaupunkeihin verrattuna väljät, sillä vanhat puutalot avarine tontteineen ja lehtevine pihoineen sekä lähellä oleva luonto antoivat lapsille laajasti liikkumistilaa.

Suomen kaupungit olivat noihin aikoihin, 1930-luvulla, väestöltään naisvaltaisia. Iisalmen kaupungin asukkaiden naisenemmistö oli suurimmillaan 1930-luvun alkupuolella. Vuonna 1930 naisia oli kaupungin väestöstä 56,6 prosenttia ja vuonna 1940 naisten osuus oli laskenut 54,7 prosenttiin. Yleensä naiset olivat herkempiä muuttamaan, esimerkiksi työn perässä, maalta kaupunkeihin kuin vastaavan ikäluokan miehet. Vuoden 1930 perhesuhteet jakautuivat seuraavasti; siviilisäätyyn naimaton kuului yli 61 prosenttia iisalmelaisista, avioliitossa eli noin 33 prosenttia väestöstä, leskiä oli 5,5 prosenttia väestöstä ja niin sanottuja erotettuja 0,2 prosenttia väestöstä (termi tarkoittanee nykypäivän asumuseroa?).

Iisalmen kaupungin väestön kolme suurinta elinkeinoryhmää 1930-luvulla olivat palvelut, teollisuus/käsityöt ja kauppa. Varsinaista päätoimista maatalousväkeä Iisalmessa oli 1930-luvulla enää vähän, sen sijaan monet asukkaat olivat sivutoimisia viljelijöitä ja karjankasvattajia (omavaraisviljelyä ja kotieläimiä kotitarpeisiin). Kaupunkikuvassa oli enimmäkseen pieniä matalia puutaloja ja keskustan alueella jo isompia kivisiä kauppa- ja liikekiinteistöjä. Yleensä ottaen 1930-luvulla uusien asuntojen rakentaminen oli hidasta. Vaikka Paloisvirran eteläpuolella oli laaja kaavoitettu alue, kaupunkimainen asutus ei sinne vielä 1930-luvun mittaankaan levinnyt. Huomattavaa kuitenkin on, että tulevaisuuden vireä ja elinvoimainen kaupunkikeskus otti 1930-luvulla kehitysaskeliaan.

3. ”Liikennevirtaa”

Tämän aihealueen teemana on liikkuminen, mailla ja vesillä. Laivaliikenne oli 1920-luvun loppuun asti tärkein liikennemuoto Ylä-Savon alueella. Vuonna 1930 Iisalmen kauppalaivastossa oli vielä 18 kauppa-alusta. Laivarahdin kysynnän väheneminen, yleinen talouslama ja ennen kaikkea Kärkkäinen & Putkonen Osakeyhtiön talouden romahtaminen johtivat rahtilaivaliikenteen hiljenemiseen ja koko kunnossa olevan laivaston myymiseen uusille omistajille vuosina 1935 - 1937. Iisalmen ja Ylä-Savon alueella kukoistanut matkustajalaivaliikenne vähentyi hiljalleen 1930-luvun mittaan kasvaneen auto- ja mutta erityisesti rautatieliikenteen (Savon rata) johdosta. Iisalmen satama oli kuitenkin yhä merkittävä työllistäjä Iisalmen alueella.

Iisalmen seudun autokanta oli 1930-luvun alussa vähäistä, autojen tulo katukuvaan 1930-luvulla oli hidasta ja tiet olivat huonokuntoisia. Valtateitä ei talvella aurattu, joten matkaa oli tehtävä usein hevoskyydillä. Vuoden 1930 väestönlaskennan mukaan 57 Iisalmelaista oli auto- ja ajuriliikenteen tehtävissä, melkein kaikki itsenäisinä yrittäjinä. Hevoskyyti oli sekä henkilö- että tavaraliikenteessä edelleen perin juurin tarpeellinen. Mainittakoon Iisalmen Oluttehdas Oy:llä olleen 1930-luvun lopussa kokonaista kaksi kappaletta kuljetusautoja (olut- ja virvoitusjuomakuljetukset).

Rautateillä on ollut suuri merkitys valtakunnallisesti Suomen asutusrakenteen synnyssä. Savon rata ei sinänsä kuitenkaan vaikuttanut Iisalmen kaupungin kasvuun, eikä elinkeinoelämän vilkastumiseen mutta vaikutti suuresti Ylä-Savon alueen henkilö- ja tavaraliikenteen kasvuun ja loi edellytyksiä kasvuille. Iisalmen rautatieasemalle saapuneen ja lähteneen matkustajaliikenteen yhteismääristä lukuja; vuonna 1930: 177 562 henkeä, vuonna 1935: 178 345 henkeä ja vuonna 1938: 202 558 henkeä. Kaukoliikenteen lisäksi rautatiet vastasivat 1930-luvulla entistä enemmän myös paikallisliikenteestä. Vuonna 1931 valmistui Paloisvirran ylittänyt kaksijänteinen levypalkkisilta vastaamaan kasvavan rautatieliikenteen kysyntään.

4. ”Kauppaa ja työtä”

Tämän aihealueen teemana on kauppa, työnteko ja teollisuus. Ympäröivä maaseutu vilkastutti lisalmen elinkeinoelämää, maa- ja metsätalous antoi esimerkiksi vuonna 1930 toimeentulon noin 14 prosentille ammatista toimivista iisalmelaisista. Teollisuuslaitosten ja niiden työntekijöiden määrien kehittyminen; 1930: 12 teollisuuslaitosta ja 250 työntekijää, 1939: 11 teollisuuslaitosta ja 110 työntekijää.

Merkittävistä teollisuusyrityksistä voidaan mainita esimerkkeinä lisalmen Oluttehdas Oy, lisalmen Nahkatehdas Oy ja Kärkkäinen & Putkonen Oy. Oluttehdas Oy:n eli Olvi-panimon toimialana oli virvoitus- ja mallasjuomien valmistus ja myynti. lisalmen Oluttehdasta johti kuolemaansa saakka, vuoteen 1930, tehtailija W. G. Åberg ja hänen jälkeensä E. W. Åberg. Molemmat osallistuivat työnsä ohella monipuolisesti lisalmen kaupungin kehittämiseen. lisalmen Olvi-panimon virvoitusjuomat olivat kysyttyjä kieltolain (1919 - 1932) aikaisissa raittiusravintoloissa ja -kahviloissa. lisalmen Oluttehtaan tuotantoluvut vuonna 1930: talouskalja 37 330 litraa, simaa 8 000 litraa, limonadeja 164 000 pulloa ja vichyvettä 40 000 pulloa. Kieltolain poistuttua päätuotteeksi nousi I veroluokan olut eli pilsneri. Oluttehtaan kokonaistuotanto kautena 1931 - 1935 oli yhteensä 1,7 miljoonaa litraa ja kautena 1936 - 1940 yhteensä 5,9 miljoonaa litraa. Luuniemen alueella toimi koko Ylä-Savon alueelta nahkoja ostava, niitä jalostava ja valmiiden tuotteita myyvä lisalmen Nahkatehdas Oy. Kärkkäinen & Putkonen Osakeyhtiöllä oli luuniemellä sahan lisäksi puusepäntehtas, jossa työskenteli kolmisenkymmentä työntekijää. lisalmen kaupungin alueelle oli toki monia muitakin yrityksiä ja lisäksi kasvavia osuuskuntia. Vuonna 1934 perustettu Oy lisalmen Sanomain kirjapaino keskittyi alkuaikoina pääasiassa sanomalehden painamiseen.

Käsityöammattien luonne muuttui kaiken aikaa yhteiskunnan tarpeitten mukaan. iisalmelaisissa käsityöläisyhteisöissä työskenteli vuonna 1934 keskimäärin kaksi henkeä. iisalmessa oli tuolloin 69 käsityöyrittäjästä, joissa työskenteli yhteensä 135 henkilöä. Monet 1930-luvun pienistä kaupoista sijaitsivat sataman ja torin tienoilla. Osa niistä oli erikoistunut esimerkiksi liha, ruokatavaran, vaate- ja lyhyttavaran, kenkien ja nahkatavaran,

hattujen, laukkujen ja käsineiden tai tupakan myyntiin. Osa pienistä myymälöistä oli sekatavarakauppoja, joista saattoi ostaa monenlaista tarvittavaa kahvista ja sokerista aina hevosen valjaisiin asti. Pienen sekatavarakaupan omistajia olivat muun muassa Evert Vehviläinen, Selma Ryynänen, Ida Kauppinen ja Jalmari Laaksonen. Iisalmen Kauppahalli oli läheisen torin kanssa Iisalmen sydän, suosittu ostos- ja tapaamispaikka. Torille tuli elämää ja väkeä erityisesti markkinapäivinä, eivätkä paikalliset majoitustilat aina riittäneet markkinaväen tarpeisiin.

5. ”Hengelle ja ruumiille”

Tämän aihealueen teemana on yhdistys- ja muu vastaava yhteisöllinen toiminta. Vapaa-aikaa ja työtä oli 1930-luvun Iisalmelaisten elämänmenossa vaikea erottaa toisistaan. Naisista vain osa kävi työssä kodin ulkopuolella. Perheen yhdessäoloon kuuluivat 1930-luvulla muun muassa kesäiset saariretket ja sukulaisten luona vierailut. Kaupunkilaisilla oli monenlaisia yhteisiä ajanviettotapoja. Kulttuuri-, liikunta- ja muiden vapaa-ajan harrastusten mahdollisuuksista huolehtivat lähinnä yhdistykset, joiden kirjo kasvoi nopeasti. Suojeluskunnalla, työväenyhdistyksellä ja muilla järjestöillä oli oman varsinaisen toimintansa rinnalla musiikki-, näyttämö- ja muuta harrastustoimintaa.

Teatterinäytelmiä esitettiin 1930-luvulla pääasiassa kahdessa paikassa, työväentalon ja suojeluskunnantalon näyttämöillä. Iisalmen Työväen Näyttämön kulta-aika oli ollut 1920-luvulla. Pulakaudella vuonna 1930 teatteri teki vararikon, ja saman vuoden syksyllä kommunistien toiminnan rajoittamissyistä (valtakunnallisen Lapuan liikkeen aallot yltivät myös Iisalmeen) työväentalo suljettiin. Iisalmen Työväen Näyttämö pääsi jatkamaan toimintaa syksyllä 1933, kun Iisalmen Työväen Urheilijat vuokrasi suljetun työväentalon. Ragnar Länsivuoren menestyksekkäällä johtajakaudella 1930-luvun puolivälissä uusia näytelmiä valmistui, ja niitä esitettiin sekä työväentalolla että lukuisilla kiertueilla.

lisalmessa toimi 1930-luvulla parhaaseen aikaan kolmekin elokuvateatteria: Kaleva, Tähti ja Majakka. Kalevan teatterissa oli 1930-luvulla joka ilta yksi tai kaksi esitystä, ja usein 238-paikkainen sali viimeistä paikka myöten täynnä. Elokuvateattereiden merkitys oli 1930-luvulla lisalmessa huomattava: harvoissa kodeissa oli radiovastaanotin ja lisäksi valtakunnallinen ja kansainvälinen tiedonvälitys oli vielä vähäistä. lisalmen kaupungin alueella oli 1930-luvulla kaksi urheilukenttää: Luuniemen ja Sankariniemen kentät. Urheiluseurat loivat toiminnallaan liikuntamahdollisuuksia monille harrastajille. lisalmelaisista tuon ajan urheiluseuroista lisalmen Visa toimi aktiivisesti 1930-luvulla yleisurheilu-, voimistelu-, ja hiihtoseurana. Hiihdossa Visan urheilijat saivat kirkkaimmat mitalinsa.

6. ”Suojeluskuntaa ja maanpuolustusta”

Tämän aihealueen teemana on Suojeluskuntaan ja maanpuolustukseen liittyvä vapaaehtoinen toiminta. Suomen marsalkka Mannerheim oli lisalmen suojeluskunnan kunniapäällikkö. Suojeluskuntajärjestö oli Suomessa vuosina 1918–1944 toiminut vapaaehtoinen maanpuolustusjärjestö. Järjestön ensisijaisena tehtävänä oli Suomen itsenäisyyden turvaaminen ulkoiselta uhalta. Lisäksi sillä oli Suomen sisäisiä tehtäviä, kuten virka-avun anto ja laillisen järjestysvallan turvaaminen. Se toimi tärkeänä runkona reserviläistoiminnalle ylläpitäessään rauhan aikana puolustusvoimien reservin koulutusta.

Suojeluskuntia kehitettiin 1930-luvulla Mäntsälän kapinan jälkeen voimakkaasti. Kommunistien aiheuttaman vallankumousvaaran katsottiin väistyneen. Sen sijaan suojeluskunnista kehitettiin eversti Aksel Airon johdolla Puolustusvoimien aluejärjestö, joka sai tehtäväkseen liikekannallepanon järjestämisen. Suojeluskuntayksiköille annettiin selkeät kotirintamatehtävät, ja suojeluskuntaan kuuluneet nuoremmat miehet sijoitettiin liikekannallepanossa vakinaisen armeijan yksiköihin. Suojeluskuntien muuttuminen armeijan aluejärjestöksi muutti niiden luonnetta. Niiden kyky itsenäiseen sodankäyntiin poistui ja suojeluskuntien komentotie integroitui käytännössä osaksi

Puolustusvoimain yleistä johtamisjärjestelmää. Muutos ei ollut erityisen näkyvä ruohonjuuritasolla, mutta oli selvä sotilasammattilaisille.

Iisalmen suojeluskunta oli 1930-luvun luvulla yksi Pohjois-Savon suojeluskuntapiirin parhaista suojeluskunnista. Omana aikanaan Suojeluskunnat olivat selvästi Suomen suurin kansalaisjärjestö (vuositasolla jäseniä keskimäärin 90 000 henkeä). Tuona aikana Iisalmen suojeluskunnan osuus paikkakunnan urheilun vaalijana oli hyvin suuri, puhumattakaan sen roolista moraalisen ryhdin ja vastuuntunnon terästäjänä.

Lotta Svärd oli vuosina 1920–1944 toiminut suomalainen naisten vapaaehtoisuuteen pohjautuva maanpuolustustyön (suojeluskuntien) tukijärjestö. Lotta-lupaus annettiin tavallisesti kirkossa juhlallisessa ja arvokkaassa tilaisuudessa: *»Minä N.N. lupaan kunniasanallani, että rehellisesti ja omantunnontarkasti avustan suojeluskuntajärjestöä sen puolustaessa uskontoa, kotia ja isänmaata ja täytän minulle uskotut maanpuolustustehtävät noudattaen Lotta-Svärd järjestön sääntöjä»*. Vuonna 1937 painettujen sääntöjen mukaan lotta-lupauksen sanamuoto oli: *»Minä N.N. lupaan kunniasanallani että rehellisesti ja omantunnontarkasti avustan suojeluskuntaa sen puolustaessa uskonto, kotia ja isänmaata sekä noudatan toiminnassani "Lotta-Svärd" yhdistyksen sääntöjä.»*

Ylimääräiset harjoitukset (YH/ylimääräiset kertausharjoitukset) olivat Suomessa vuoden 1939 lokakuussa aloitettu sotilastoimenpide. Kyseessä oli toisen maailmansodan syttymiseen syyskuussa 1939 liittynyt varotoimenpide ja toisaalta sillä pyrittiin myös osoittamaan Neuvostoliiton johdolle suomalaisten olevan tarvittaessa valmiita puolustamaan maataan aseellisesti. 5. lokakuuta olivat alkamassa neuvottelut Moskovassa Neuvostoliiton johdon aloitteesta. Moskovan neuvotteluiden sisältö koski muun muassa Neuvostoliiton Suomelle esittämiä aluevaatimuksia (rajansiirto Karjalankannaksella ja Suomenlahden saaret) Leningradin turvallisuuden takaamiseksi. Samalla päivämäärällä Suomen puolustusministeri Juho Niukkanen hyväksyi Marsalkka Mannerheimin ehdotuksen suojajoukkokokoonpanoon siirtymisestä.

Ylimääräiset harjoitukset toteutettiin kahdessa vaiheessa. Ensimmäisessä vaiheessa 9. lokakuuta 1939 alkaen perustettiin muun muassa suojajoukot ja eräät Venäjän-ajan lähialueiden divisioonat. Toisessa vaiheessa perustettiin ja keskitettiin loput kenttäarmeijasta 14. lokakuuta 1939 alkaen. Joukkojen pääosat saatiin puolustusryhmittäisiin pääosin 20. lokakuuta mennessä. Joukkojen kannalta yli kuukauden kestäneet ylimääräiset harjoitukset tarjosivat sotilaille mahdollisuuden tutustua sota-ajan joukko-osastonsa, harjoitella tehtäviinsä ja tulevaan toimintamaastoon. Neuvostoliiton Puna-armeija hyökkäsi sitten Suomeen ilman sodanjulistusta 30. päivänä marraskuuta 1939, näin 105 päivää kestänyt Talvisota syttyi!

7. ”Opin tiellä”

Tämän aihealueen teemana ovat koulut, koululaiset/opiskelijat ja kirjoitettu sana. Iisalmen kansakoulun pitkäaikaisena opettajana (vuodesta 1908 aina vuoteen 1947) toimi Santeri Sahlström. Kansakoulun opettaja Sahlström toimi aktiivisesti niin urheilun saralla, jääkäriliikkeen avustajana, kuin suojeluskunnan toiminnan herättäjänä paikkakunnalla ja oli myös Iisalmen kaupunginvaltuuston jäsenenä. Hän toimi myös kansalaisopiston opettajana ja oli päävastuussa Iisalmen koululaisseuran kuljetusosuudessa lapuanliikkeen kyyditysten (vuonna 1930) järjestämisessä.

Iisalmissa kansakoulu antoi perusasteen opetusta ja sen yläpuolella oppikoulun tehtävänä oli ylempi koulusivistys. 1930-luvun alussa Iisalmen ainoa kansakoulun tiloissa oli Iivolan- ja Savonkadun kulmassa oleva puurakennus ja Savonkadun varrella sijaitseva uudempi rakennus. Iisalmen kansakoulussa oli 1930-luvun alkupuolella oppilaita lähes 400 henkeä. Koululainen sai tulla lähes kokonaan omillaan toimeen. Vain osalle oppilaista koulu tarjosi 1930-luvun alussa ilmaiset kirjat ja muut välineet. Vuosikymmenen puolivälissä tilanne korjautui: kaikki kansakoululaiset saivat oppikirjat ja koulutarvikkeet ilmaiseksi.

Iisalmen yhteislyseo oli kaupungin ainoa oppikoulu koko 1930-luvun ja palveli koko Ylä-Savon alueen koulutusta. Uusi yhteislyseon rakennus valmistui 1931 Haukiniemenkadun ja Päiviönkadun kulmaukseen. Iisalmen yhteislyseon oppilasmääriä

eri vuosina; vuonna 1930: 388 oppilasta, vuonna 1935: 349 oppilasta ja vuonna 1940: 516 oppilasta.

Iisalmen Sanomat osallistui sivuillaan aktiivisesti 1930-luvun vaihteen aatteelliseen/ideologiseen ja poliittiseen keskusteluun. Pula-aika tosin koetteli myös sanomalehtiä, Iisalmen Sanomat ja Salmetar, 1930-luvun alkupuolella. Iisalmen vanhimman lehden Salmettaren (ilmestynyt vuodesta 1897) vei syvenevä lama suoritustilaan alkuvuodesta 1932 ja muuttumiseen sitten syksyllä 1932 puolueettomaksi lehdeksi. Laman eli pula-ajan vähitellen helpottaessa Iisalmen alueen sanomalehtienkin talous kohentui ripeään tahtiin. 1930-luvun loppupuolisko oli Iisalmen sanomalehdillä kasvun aikaa.

Kuvaluettelo ja tiedot:

Näyttelyn Otsikkokuva

"Kaupunkinäkymä Iisalimesta vuonna 1939". Länsi - itäsuuntainen ilmakuva Iisalmen kaupunkialueen keskustasta. Maisemaa kaupunkikuvassa hallitsevat puurakennukset ja muutamat kivirakennukset.

1. "Kaupunkikuvia"

"Iisalmi vuonna 1937." Näkyvä pohjoiseen yli Paloisvirran, idyllinen ja rauhaisa kesäpäivä.

"Uusi kirkko vuonna 1935." Iisalmen uusi kirkko valmistui vuonna 1934. Iisalmen kaupunkiseurakunnan uuden kirkon suunnitteli arkkitehti Eino Pitkänen.

"Uimala, laivalaituri ja taustalla Luuniemi vuonna 1935." Luuniemellä Iisalmen Oluttehdas Oy:n tehtaas, Iisalmen Nahkatehdas ja Kärkkäinen & Putkonen Oy:n saha ja puusepäntehtas.

"Savonkatu vuonna 1939." Kuvassa vasemmalla Seurahuoneen rakennus ja Savonkadun pinta kivetty nupulakivillä.

"Savonkadun ja Pohjolankadun risteys vuonna 1939." Pohjolankatu on näkyvineen ajanmukainen puistokatu. Autojen määrä kaupungin liikenteessä kuitenkin vielä varsin vähäinen.

"Katunäkymä vuonna 1930." Kuvassa etualalla Savonkatu. Idyllisistä, puistomaista ja väljää 1930-luvun maalaiskaupungin katumaisemaa.

"Säästöpankin uusi talo vuonna 1939." Vertaa teeman "Kauppaa ja työtä" kuvaan "Iisalmi 20.6.1939". Huomaa aikakaudelle ominainen rakennustyyli.

"Talvinen kaupunki vuonna 1932". Kuvassa edessä keskellä vanha palotorni ja oikealla kansakoulu. Huomaa keskustan alueella käytetty säännöllinen ruutukaava-asemakaava.

2. "Elämää ennen"

"Jono Pohjolankadun ja Savonkadun kulmassa vuonna 1932." Asiakasjono odottamassa Pohjolankadun ja Savonkadun kulmassa olleen Alkon myymälän avautumista 5.4.1932, jolloin viinan laillinen myynti aloitettiin koko maassa kieltolain jälkeen.

"Sähkölaitoksen työntekijöitä 1930-luvulla." Kuvassa olevat henkilöt: Toivo Partanen, Tatu Jauhiainen, Ahti ja Arvi Nieminen. Työvaiheena miehillä menossa sähköjohtojen vetäminen. Sähkön merkitys kasvoi nopeassa tahdissa 1900-luvun alkupuolella.

"Pyykkäreitä Haukaniemellä vuonna 1931." Kaupunkiperheissä oli palvelijoina usein maaseudulta tulleita tyttöjä. Naiset olivat herkempiä muuttamaan, esimerkiksi työn perässä, maalta kaupunkeihin kuin vastaavan ikäluokan miehet.

"Sampo Satamo Kalevan konehuoneessa vuonna 1936." Sampo Satamo oli elokuvateatteri Kalevan elokuvakoneenkäyttäjä.

"Väestönsuojeluharjoitus vuonna 1937 kauppatorilla." Iisalmen kauppatorin väestönsuojeluharjoituksen teemana palo- ja kaasusuojaus. Vaikuttaako harjoitukseen Euroopan poliittisen tilanteen kiristyminen: Espanjan sisällissodan jatkuminen vuodesta 1936.

"Iisalmen VPK palopaikalla Ilvolankatu 7:ssä 1930-luvulla." VPK:n kalusto oli 1930-luvulla ajanmukaisempaa kuin vakinaisen palokunnan.

"Vapun viettoa 1930-luvulla." Kuvassa Iisalmen kauppahalli ennen rakennuksen "lipanalustaa". Torille tuli elämää erityisesti juhla- ja markkinapäivinä.

"Juhannuskokko Suomen suvessa vuonna 1937." Juhannusaaton eli keskikesän juhlan ajankohta oli tuona vuonna 24.6.1936.

3. "Liikennevirtaa"

"VR:n veturi no. 303 "lita" Iisalmen asemalla 1930-luvulla." Höyryveturi oli käytössä 1950-luvulle saakka. Rautatie vaikutti suuresti Ylä-Savon alueen henkilö- ja tavaraliikenteen kasvuun ja loi edellytyksiä alueen kasvulle.

"Iisalmen rautatieasema 1930-luvulla." Rautatieasemalle saapuu, Savon rataa pitkin, höyryveturin vetämä matkustajajuna pohjoisesta. Liikennemäärät kasvoivat Savon radalla pitkin 1930-lukua.

"Kulkijoita Koljonvirran sillalla 1930-luvulla." Kuvassa vuonna 1930 rakennettu teräspalkkisilta ja ajan hengen mukainen henkilöpirssi. Huomaa myös kuvan ihmisten ajalle ominainen pyhävaatetus.

"Soutumatkalla Harjulta Peltoniemeen 1930-luvulta." Suomalaisella soutuveneellä on kaksi päämuotoa ovat hämäläis- ja savolaismalli. Savolainen vene on matalampi ja herkempi kääntää ja sopii erinomaisesti pienvesille niin kalastus- kuin retkeilymielessäkin. Kuvassa neljä aitoa savolaismallista soutuvenettä.

"Linja-autoasema vuonna 1936." Yleensä linja-autoyhteydet olivat aluksi Iisalmen ja lähikylien tai kirkonkylien välillä.

"Huvimatkalaiset saapuvat Runnille juhannuksena 1933." Särkilahti -alus Nivanmäen rannalla ja taustalla Onkivesi -laiva. Matkustajalaivat pitivät yllä Ylä-Savon alueen vesiliikennettä 1930-luvulla.

"Uusi pitkänmatkan automme vuonna 1938." Iisalmen Oluttehtaan ja Olvi Oy:n tuotannon viimeinen vaihe oli oluen kuljetus Luuniemeltä myyntipaikoille.

"Hiekanpurkua rautatievaunusta vuonna 1935." Hiekanpurku Savonkadun nupukatutyömaalla, joka oli samalla niin sanottu hätäaputyömaa. Suomenhevosen vetojuhtina. Suomenhevos on ainoa täysin Suomessa kehitetty hevosrotu, jolla on sekä ratsu- että työhevosominaisuuksia.

4. "Kauppaa ja työtä"

"Kauppahallin kauppias Maria Mård 1930-luvulla." Monet kauppahallin tilat olivat samoilla kauppiaille pitkään. Kauppahalli oli torin kanssa Iisalmen sydän, suosittu ostos- ja tapaamispaikka.

"Kärkkäinen & Putkonen Oy:n kangaskauppa vuonna 1938." Kuvassa kaupan myyjät Aino ja Annikki Vihersaari, Lyyli Nivalainen ja Kaisu Lappalainen. Kangaskauppa oli ajalle tyypillinen palvelumyymälä, jossa kangaspakat olivat myymäläpöydän takana ja myyjät esittelivät kankaat asiakkaille.

"Tässä kondiittori Heikkinen apulaisineen 1930-luvun alussa." Kondiittori Heikkinen työssään Ilvolankadun toimitiloissa 1930-luvun alussa. Kuvassa oikealla Tauno Korpisalo.

"Luuniemen teurastamo vuonna 1936." Iisalmen kaupunki omisti Luuniemellä oman teurastamon. Kuvassa teurastaja Ville Harmoinen käsittelemässä ruhoja.

"Luuniemen sahan lankunkärrääjiä 1930-luvulla." Kärkkäinen & Putkonen Oy:n saha sai raaka-aineen pääasiassa Kärkkäinen & Putkonen Osakeyhtiön omista metsistä.

"Rakennustyömaa Iisalmessa 20.6.1939." Säästöpankin uuden talon rakentaminen käynnissä. Vertaa teeman "Kaupunkikuvia" kuvaan "Säästöpankin uusi talo vuonna 1939".

"Oluen käymistä tutkitaan vuonna 1934." Oluttehdas Oiva Oy:n (myöhemmin Olvi Oy:n) tehdas. Vasemmalla Lassi Lappalainen, Kalle Hortling ja Tauno Kämäräinen. Kalle Hortlingista tuli aikanaan tehtaan tekninen johtaja. Olvi-panimon vaiheet limittyivät vahvasti Iisalmen historiaan.

"Työmaa Pohjolankadun pohjoispäässä 1930-luvun alussa." Eniten liikennöityjä katuja päällystettiin nupu- ja lohkokivillä ja vähemmän liikennöityjä soralla. Pohjolankatu oli vilkkaimmin liikennöityjä katuja.

5. "Hengelle ja ruumiille"

"Iisalmen Työväen Teatteri 1930-luvulla." Työväen Teatterin näytelmänä tässä esitettävä "Lemurian Kuninkaat."

"Näytelmä Laiha rouva 1930-luvulla." Iisalmen Työväen Teatterin lavalla näyttelijät Arne Salonen, Kirsti Hakkarainen-Kumpulainen ja Eino Tiikkainen.

"Kansantanssia vuonna 1939." Kansantanssi on tanssi, jota kansa, rahvas, tanssii tai tapasi tanssia.

"Iisalmen Työväen Urheilijat ry:n orkesteri 1930-luvulla." Työväen urheilijoiden toiminta oli hyvin laajaa ja vireää. Kuvassa Iisalmen Työväen Urheilijat ry:n (ITU) tanssiorkesteri.

"Naamiaiset Iisalmen Työväentalossa 30.9.1933." Iisalmen työväentalo oli monenlaisten harrastusten ja toiminnan keskipiste.

"Suomen Tivoli Iisalmessa kesällä 1931." 1930-luvulla Suomen tivolissa ihmisiä houkutteli maailmanpyörä ja karuselli.

"Hiihtokilpailut loppiaisena 6.1.1931." Iisalmen Visan historiikit kertovat vireästä paikallisten, piirikunnallisten ja kansallisten kilpailujen osanotosta ja hyvästä menestyksestä.

"Urheilukilpailut Iisalmen Sankariniemellä 1930-luvulla." Kuvassa keskellä Emil Kukkonen Iisalmen Visan urheilujoukkueesta.

6. "Suojeluskuntaa ja maanpuolustusta"

"Iisalmen suojeluskunta harjoituksissa 1930-luvulla." Harjoituspaikkana Nouvanlahdentien varsi. Huomaa pystykorvakiväärit aumassa. M/28 tai "Pystykorva" on Suojeluskuntajärjestön pulttilukkoinen kiväärimalli.

"Vapaussodan vuosipäivän vietto 16.5.1932." Vapaussodan päättymisen vuosipäivä (16.5.1918) ja siihen liittyvät juhlallisuudet paraateineen!

"Itsenäisyyspäivä Iisalmessa 6.12.1937." Suojeluskunnan talo, joka on nykyisin Nuorisotalo. Kuvassa käynnissä Suomen itsenäisyyspäivän viettoon liittyvä Iisalmen suojeluskunnan katselmus ja paraati.

"Lottalupaus Iisalmen kaupungin kirkossa vuonna 1937." Lottalupauksen ottaa vastaan teologian tohtori Erkki Kurkisuonio.

"Lottakioski vuonna 1938 Paloisvirran rannalla." Hedwig Åberg lottapuvussaan toinen oikealta. Lotat pitivät kesäisin Virran kioskia.

"Lottia ja sotilaita vuonna 1939." Paikkana Suojeluskuntatalon juhlasali, talo on nykyisin Nuorisotalo. Suojeluskuntatalolla harjoitteli ja esiintyi Suojeluskunnan soittokunta. Talo toimi myös teatteriesitysten näyttämönä.

"Kansakoulun pihasta lähdetään YH:n vuonna 1939." YH eli ylimääräiset harjoitukset / ylimääräiset kertausharjoitukset olivat Suomessa vuoden 1939 lokakuussa aloitettu sotilastoimenpide ja puolustustahdon ilmaus.

"Lähtö YH:n lokakuussa vuonna 1939." Paikkana Savonkatu. YH eli ylimääräiset harjoitukset / ylimääräiset kertausharjoitukset olivat Suomessa vuoden 1939 lokakuussa aloitettu sotilastoimenpide ja puolustustahdon ilmaus.

7. "Opin tiellä"

"Kansakoulun 2. luokka veistoluokassa vuonna 1934." Kuvassa edessä vasemmalla Kyösti Boman ja Martti Korolainen. Kädentaidot olivat kansakoulussa arvossaan. Syksyn 1939 levottomat olot (ylimääräiset kertausharjoitukset ja Talvisodan syttymisen lähestyminen) vaikeuttivat kansakoulun työskentelyä

"Laaksosen luokka vuonna 1933." Kuvassa neljän istuttavat kansakoulun pulpetit ja luokka auditorio-tyyppinen. Koululuokkien oppilasmäärä oli suuri, monesti jopa yli 40 oppilasta.

"Karjatalouskoululaisia Peltosalmen lossilla vuonna 1936." Peltosalmen maamies- ja kotitalouskoulu oli paitsi oman kunnan kuuluisa opinahjo, myös laajalti ympäristökuntien suosima opiskelupaikka. Peltosalmen Kotitalouskoulussa voitiin antaa opetusta seuraavissa aineissa: kodinhoidossa, ruokataloudessa, puutarhanhoidossa, käsitöissä, karjan- ja pienkarjanhoidossa, maitotaloudessa, lastenhoidossa, terveyst- ja sairashoidossa, yhteiskuntaopissa, kirjanpidossa ja asioimiskirjoituksessa

"Potturetkellä vuonna 1930." Kansakoulun oppilaat potturetkellä opettaja Tauno Noposen johdolla, luokka 2 A ja kuvan ottamisen ajankohta 16.5.1930. Huomaa kuvassa oppilaiden ajan muodin mukainen pukeutuminen.

"Iisalmen Lyseon oppilaita koulunsa rappusilla 1930-luvulla." Kuvassa Allan Koistinen, Pentti Tuulio, Otto Tervola, Eero Mäkinen, Kaarina Ruotsalainen, Kaisa Sutinen, alarivissä vasemmalla tunnettu runoilija Helvi Juvonen, Ville Huttunen, Koivisto, Vieno Harlin os. Hiltunen.

"Yhteislyseon abit penkinpainajaisissa vuonna 1932." Kuvassa keskellä Unto Salo. Penkinpainajaisia on vietetty Suomessa jo lähes yhtä kauan kuin ylioppilaskirjoituksiakin.

"Iisalmi Yhteislyseo 1930-luvulla." Kuvassa lyseon ylioppilaat, todennäköisesti useamman vuoden ajalta. Iisalmen yhteislyseo oli kaupungin ainut oppikoulu koko 1930-luvun.

"Lakkiaiset Iisalmessa vuonna 1934." Iisalmen lyseon päättävien lakkiaiset eli valmistumisjuhlat. Lyseon käyminen antoi vankan pohjan akateemiselle opiskelulle ja työuralle.

Kuvat savutuvan eteisen infotaululla:

"Pohjolan kadun pohjustus 25.9.1933." Pohjolankadun pohjustus nykyisen Nesteen huoltoaseman kohdalla. Penkalla suorana lapion kanssa Erkki Räsänen (s. 1908 - k. 1935). Suomenhevoseet vetojuhtina. Suomenhevonen on ainoa täysin Suomessa kehitetty hevosrotu, jolla on sekä ratsu- että työhevosominaisuuksia.

"Ilmakuva Iisalmesta vuonna 1934." Kuvassa ylhäällä vuonna 1934 valmistunut arkkitehti Eino Pitkäsen suunnittelema Iisalmen kaupunkiseurakunnan kirkko. Kuvan alareunassa oikealla Iisalmen kauppahalli.

"Oluttehdas Oiva Oy:n Chevrolet-kuorma-auto 1930-luvulla." Olutkuorman päällä kuljettaja Vilho Karhu apulaisineen ja oluen matka tehtaalta myyntipisteisiin voi alkaa!

VALOKUVANÄYTTELYN LÄHTEET:

**Näyttelyn kuvat E. W. ja Hedwig Åbergin valokuva-
albumeista, Olvi Oy:n arkistosta ja Iisalmen
Kameraseuran arkistoista
(<https://www.flickr.com/photos/iksvanhatkuvat/albums>).
Näyttelyn historiatekstien lähteenä Anja Tsokkisen
kirjoittama Iisalmen kaupungin historia 1930-1969 teos,
Elsa Boismanin kirjoittama Iisalmen maalaiskunnan
historia 1922-1969, Kaupunki-Info
<http://www.iisalmi.fi/Suomeksi/Kaupunki-Info/Historia>) ja
Wikipedia. Sekä Ylä-Savon Kotiseutumuseon arkistot.**

***Palautathan esitteen
kierroksen jälkeen!***